

Bársony János – Semmelweis harmadik tanszéki utódja

Kiss László dr.

„A kidúlt kortárs számára a hálás utókor megszokott ajándéka: a túlbecsülés. Talán azért: mert ez a legolcsóbb. Az élő számára a legnagyobb ajándék: a kortársak elismerése. Talán azért: mert ez a legritkább” [1]. E sorokkal indította Biedl Artúrról írt nekrológját Szondi Lipót. Nos, e Szondi által megfogalmazott kritériumokat alkalmazva: sem túlbecsülésben, sem kortársi elismerésben nem bővelkedett Bársony János szülészprofesszor, Semmelweis harmadik tanszéki utódja.

Bársony János 1926. február 26-án hunyt el Budapesten. A kor két patinás szaklapja közül az *Orvosi Hetilap* a címdoldalán, nekrológban [2] búcsúzott tőle. A konkurens *Gyógyászat* nem közölt nekrológot, csupán a lap felelős szerkesztője, Lévy Lajos emlékezett meg róla röviden a lap „Különfélék” című rovatában [3].

Lévy így indítja sorait: „*De mortuis nil nisi bene...* és ezért e rövid megemlékezésben nem az utolsó esztendőik Bársony Jánosától veszek búcsút, hanem attól, kihez tanulóéveim szép emlékei fűznek.” „A halottakról vagy jót, vagy semmit” – a Kr. e. 7/6. században élt görög Szolón szájából elhangzott szentencia súlyos kortársi kritikát tartalmaz – ha igaz. A 66 éves korában elhunyt, 1903-tól az I. Sz. Szülészeti Klinika igazgatójaként, az 1922/1923-as tanévben az akkor már Pázmány Péter nevét viselő egyetem rektoraként működő egyetemi tanárról valóban nem lehetett volna semmi „jót” mondani? Azt Lévy is elismeri, hogy kitűnő előadó volt: „Ügyes didaxisával hallgatóit magával ragadta [...] a szülészeti és nőgyógyászat egészét felölelő előadásaival fiatalabb tanítványaira is maradandó hatást gyakorolt.” E rövid dicséret után azonban ezt írja az 1898-ban doktorált Lévy, aki még az 1892-ben „szülészeti mütétanból” magántanári címet szerzett Bársony előadásait hallgatta: „Mint váltott az utolsó esztendőik alatt oly eszmék és törekvések harcosává, melyekről a történet és természettudomány mértékével néző számára nem kétséges, hogy oly forrón szeretett nemzetének és hazájának nem áldást és felvirágozást, hanem csak gyengülést és romlást hozhat – azt ma nem kutatom.” Nos, sajnálatos, hogy Lévy nem „kutatta” e váltás okát. Mielőtt vállalkoznék ezen okok legalább részleges feltárására, a teljesség kedvéért megjegyzem: talán az elmaradt nekrológot pótolta a *Gyógyászat*, amikor közölte a Budapesti Királyi Orvosegyesület március 6-i ülésén elhangzott emlékezés szövegét.

A megemlékezést a kor jeles ortopédja, Horváth Mihály (1868–1938), az ülés elnöke tartotta. Fontos e beszéd ismerete, hiszen Horváth azt bizonyítja, hogy a kortársak többsége tudott „jót” is szólni Bársonyról:

„...Bársony Jánosról mindenki tudta, hogy minden cselekedetét, minden gondolatát magasabb, s mindnyájunk előtt szent ideálok irányították. S ez ideálok elérésére mindig csak nemes fegyvereket használt és hajthatatlan akaraterőt tanúsított. Ideálja volt a jó orvosnak, aki betegeit mint embertársait szerette. Mint tudós, Semmelweis és Kézmárczky méltó utóda” [4].

E két kortársi – egymásnak ellentmondó – vélemény után nézzük, mint ítél a „hálás utókor”.

A nemrégiben elhunyt orvostörténész így indítja a „Bársony János professzor pályafutása, a tévedések anatómiája” című dolgozatát 2003-ban:

„A címbeli állítás szakmai és világnézeti jellegű, e kettő olykor nem különíthető el egymástól. A fővárosi I. Sz. Szülészeti Klinikát 1903-tól haláláig irányította, az 1903–1918 közötti periódusban Tauffer Vilmos professzor ellenlábasának számított, 1919-től 1926-ig pedig a retrográd Magyar Orvosok Nemzeti Egyesülete (MONE) egyik alapító tagja és szellemi vezére, amely nyílt antiszemita programjával mérhetetlenül nagy kárt okozott a vétleneknek, az országnak és a Pázmány Péter Tudományegyetem Orvosi Karának egyaránt. Ez akkor is igaz, ha hallgatunk róla, ezért érdemes megismerkedni e tanulságos karrier buktatóival” [5].

Dolgozatát pedig e sommás véleménnyel zárja: „A felsorolt tényekből talán kitűnik, hogy Bársony János [...] mind szakmai, mind világnézeti szempontból enyhén szólva ellentmondásos személyiség volt, így nem sorolható a Semmelweis–Tauffer–Kézmárczky nevével fémjelzett nagy vonulatba.” Nos, a „talán” szócska igencsak indokolt Szállási szövegében, hiszen az általa felsorolt „tények” nem elégségesek Bársony „ellentmondásos” személyiséggé kikiáltásához – különösen nem „világnézeti szempontból”.

Szállási keveset mond Bársony családi háttéréről, a gyermek- és ifjúkorában személyiségét formáló „tényekről”. Amit pedig mégis elmond, az pontatlan! „István nevű bátyja ismert vadászati író, aki 1919-ben szerkesztette a Tanácsköztársaság című lapot, hogy utána egy jobbra fordulással minél hevesebben támadhassa földijét:

Móricz Zsigmondot” [5]. Nos, az e „tényből” levont következtetés nem felel meg a valóságnak – sem István, sem öccse, János életében nem volt semmilyen „jobbra fordulás”! Mindketten ifjúkoruktól – e nem éppen legmegfelelőbb kifejezést használva – jobboldaliak voltak, világnézetiileg egyikük sem volt sosem „ellentmondásos személyiség”.

A napjainkban újra felfedezett és értékelt Bársony István (1855–1928) „a természetírás és a vadászirodalom aranytollú mestere, az első magyar állatregény írója” [6] Sárkeresztesen született, katolikus családban. Atyja a Károlyi grófsághoz tartozó uradalom intézője; áradt belőle fanatikus magyarsága. Az öt évvel fiatalabb János már az apa új szolgálati helyén, a Károlyiak ősi fészkeiben, Nagykárolyban [ma: Carei, Románia] született. A jogásznak készülő, ám hamarosan az újságírásra váltó István 1907-től a kormány lapjának számító *Budapesti Közlöny* szerkesztője. Szállási valószínűleg a Magyar Életrajzi Lexikon (1967) szócikkéből vette át a „tényt”: „1919-ben a Tanácsköztársaság c. hivatalos lapot szerkesztette.” Sajnos Szállási megmaradt e lexikoni szűkszavúságnál, holott e tény magyarázata fontos az esetleges „jobbra fordulás” helyes megítélésében. Nézzük tehát a magyarázatot:

„A Tanácsköztársaság című lap március 26-a és 30-a között Bársony István neve alatt jelent meg [...] a Budapesti Közlöny a kormány lapja volt. Március 21-e után megszűnt, szerkesztőségi szobáit a Tanácsköztársaság című lap vette át. S ezzel együtt a kliséit is. Kezembe került egy 1919 októberében írt levél, melyen a Tanácsköztársaság postai fejléc bélyegzője csak egy sorban tér el a Közlöny fejlécétől. Ezen a levélpapíron úgy írt Bársony levelet egy barátjának, hogy egyszerűen áthúzta tollával az első sorban szereplő feliratot, a Tanácsköztársaságot. Nem gyúrta össze, nem dobta el, egyszerűen átjavította. Az ilyen megoldáshoz tiszta lelkiismeret kell” [6: 182.].

Csiák szerint elképzelhető, hogy Bársony bement a munkahelyére március utolsó napjaiban, de „kizárt dolog, hogy ezt hitteltette”, hiszen 1919 novemberében ezt írja: „Majdnem ötödfél rettenetes hónap viharzott el felettünk a bolsevizmusnak nevezett orosz dögvész behurcolása után, mire megszabadultunk tőle.” Bársony tehát nem lett híve a Tanácsköztársaságnak, nem lett „baloldali”, megmaradt jobboldalinak. S megmaradtak „jobboldali” kapcsolatai a Tanácsköztársaság 133 napja alatt és után is. Sőt szeptember 6-án megkapja a miniszteri tanácsosi címet [6: 183.].

További kutatást igényel annak kiderítése, voltak-e mégis „baloldali” kapcsolatai? Ezek szerepet játszhattak öccse, azaz Bársony János professzor sorsának alakulásában. Ugyanis a proletárdiktatúra közoktatásügyi népbiztos, Kunfi Zsigmond, az 1919. március 28-án kelt 87. sz. levelében felfüggesztette Bókay Árpád, Kétly László, Kuzmik Pál, Nékám Lajos és Bársony János orvoskari professzorok működését. Bársonnyal kapcsolatos intézkedését azonban a közoktatásügyi népbiztos 6.501/1919. sz. rendeletével hatályon kívül helyezte

[7: 283.]. Lehetett ebben szerepe Bársony István esetleges „baloldali” kapcsolatainak?

A Bársony család egyetlen tagja sem tett világnézeti fordulatot. Azt az *Orvosi Hetilap* nekrológírója is említi, hogy a család másik „fiú leszármazottja a nagy magyar író: Bársony István” [2]. Az viszont kevésbé ismert, hogy professzorunk unokaöccse – István fia –, Bársony Elemér budapesti gyógyszerész 1919 nyarán a Károlyi-kormány népjóléti minisztere volt. Elemér, aki „a kommunista uralommal szemben az első pillanattól kezdve a legélesebb álláspontot foglalta el”, 1919 áprilisának elején a Kun Béla emberei általi elfogatása elől Aradra menekült. Itt kapcsolatba lépett a francia megszálló csapatok parancsnokának – s azon keresztül az antantnak – a beleegyezésével május 5-én kormányt alakító gróf Károlyi Gyulával. Tizenkét évvel később, a „Magyarországi gyógyszerészet története” című nagyszabású munka II. kötetének szerzőjeként, harmadik személyben írt életrajzában így emlékezik:

„Ennek a kormánynak Bársony Elemér már népjóléti minisztere volt s amikor a kormány ugyancsak az entente-val való előzetes megállapodás után székhelyét Szegedre tette át s a kormány ott újjáalakult, Bársony itt is vállalta a népjóléti minisztérium vezetését. Ennek a kabinetnek tagja volt Horthy Miklós, Magyarország későbbi kormányzója, gróf Teleky Pál, a későbbi miniszterelnök...” [8: 447.].

A szocialista éra tankönyveiben csak „ellenforradalmi kormányként” emlegetett szegedi kabinetből Bársony május 29-én kilépett – tárcáját a miniszterelnök rendelkezésére bocsátotta. Lemondását Károlyi elfogadta, és meleg hangú levélben köszönte meg Bársony gesztusát [8: 448.].

A Budapestre visszatérő Elemértől mindkét Bársony fivér első kézből értesülhetett a Szegeden meghirdetett „nemzeti és keresztény” irányzat, a később csak „szegedi gondolat” elnevezés alatt kibontakozó és hivatalossá váló keresztény-nemzeti ideológiáról, „kurzusról”. „Ő nem volt kurzista, mint ellenségei híresztelték, mindig ugyanaz volt fiatalságától utolsó leheletéig” – állítja az *Orvosi Hetilapban* megjelent nekrológ szerzője [2]. Saját maga erről így vallott 1922. szeptember 29-én, a rektori szék elfoglalásakor:

„...én Krisztust követő, Istenfélő, keresztény magyar ember vagyok [...] magyar voltom folyományaképpen szeretném, ha az egész világ magyarból telnék ki és hogy minden magyar az Isten szikrájára méltó egészséges testtel és lélekkel, a Krisztusi szocializmus felebaráti szeretetében igaz ember volna” [2].

Nos, e vallomás ismeretében azon lehet vitatkozni: „kurzista” volt-e vagy sem Bársony János, azt állítani azonban, hogy Bársony „világnézetiileg ellentmondásos” lett volna – nem lehet! Sőt ezen ellentmondáshiánnyal, azaz világnézeti szilárdsággal magyarázhatók meg a Bársony-életpálya Lévy által kritizált „utolsó esztendő” történései, a Lévy által elfogadhatatlan „eszmék és törekvések” támogatása. Magyarán: Bársony professzor anti-

szemitizmusa. A veszített „nagy háború”, a kommunizmus kísérletének (Kommunista Kiáltvány!) megtestesülése a proletárdiktatúra (Tanácsköztársaság) hónapjai alatt, az egyre fokozódó szociális elégedetlenség következtében sokan elfogadták a „bűnbaknak odakínált zsidóság jogainak megnyirbálását” [7: 251.]. A kialakuló új társadalmi rend, a kurzus nyomása Budapesten volt a legnagyobb, és az Orvosi Kar a „kurzus legstandardabb jobboldali eleme” lett [7: 281.]. Elsősorban az idős, konzervatív professzorok lettek a kurzus támogatói. Nem véletlen, hogy a „numerus clausus”, azaz „zárt szám” törvénybe iktatásának gondolatát a 63 éves Bókay Árpád, a 61 éves Hoór Károly és az 59 éves Bársony János professzorok fogalmazták meg 1919-ben. Idézünk e fogalmazványból:

„...az a tömege a nem hivatott hallgatóságának, amely fakultásunkat elárasztotta, veszedelem a tanítás eredményességére, veszedelem az orvosi rend etikai színvonalára és veszedelem a társadalomra is, mert tisztességes úton megélni nem tudó, elégedetlen, minden destruktív törekvésre kész, féltudásos szellemi proletariátust tenyészt” (a kari ülés 1918/19-es jegyzőkönyvéből idézve [7: 284.]). Ezen javaslat alapján született meg az 1920. évi XXV. törvénycikk: „a tudományegyetemre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaság-tudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályairól”, azaz a numerus clausus.

Látható tehát, hogy Bársony János egyike volt a kurzust támogató, antiszemita meggyőződésüket vállaló orvos-tanároknak. Erre predesztinálta őt származása, szocializációja, családi háttere – öccse és unokaöccse példája –, az orvosi hivatás etikája melletti következetes kiállása. Ez utóbbira hivatkozott, amikor az egyetemi felvételekre jelentkezők tömegét sokallva, megjegyzi:

„Ijesztően rossz anyagból származik ez a sok jelentkező [...] különösen a zsidók oly alantas és nem sok jót sejtető társadalmi rétegből erednek, ahonnan aligha hozhat magával e pályára szilárd és nemes erkölcsi alapot. E körülményben találjuk meg az orvosi rend moráljának és tekintélyének szomorú lezüllését” [7: 254.].

Nem kívánom felmenteni Bársony János professzort az antiszemizmus vádjá alól. Csupán arra tettem kísérletet, hogy „elfogulatlan érdeklődéssel töröltük le a port a megszokásból ismételt fogalmakról”, és így „újszerű összefüggéseket fedezhettünk fel” [9: 331.]. Egyetértve az idézett szentencia szerzőjével: „mi is beleélhetjük magunkat egy-egy történelmi korba”, ugyanakkor ne feledjük el, hogy „az eredeti forrást soha ne olvassuk az utókor bölcsességével” [9: 331.].

E világnézeti kitérő után nézzük a hálás utókor számos véleményének másik részét: volt-e szakmai szempontból ellentmondás Bársony pályafutásában?

Előbb olvassuk el a kortárs – Tóth István szülészprofesszor – véleményét a már többször említett nekrológban:

„Nagy conservatismusából folyott, hogy az operatív gynaekológiának nem volt úttörője, másrészt azonban a

legjobb eredménnyel tartott lépést haladásában: annál inkább művelte a nőorvoslásnak conservatív therápiáját s első volt hazánkban, aki hű munkatársával, Kelen Béla tanárral együtt először alkalmazta a nőbetegségek gyógyításában a Röntgen-therápiát. Áldásos munkásságának igazi terrénuma a szülészet volt. Kitűnő szülész volt... Tudományos munkásságának legnagyobb részét a gyermekágyi láz elleni küzdelem kötötte le. A Kézmárszky által megkezdett, de általa kidolgozott sublimát-therápiának értéke felett még nem alakult ki a tudományos kritikának biztos ítélete, de nagy érdeme, hogy ismételten felhívta úgy a hazai, mit a külföldi tudományos köröket a gyermekágyi láz elleni küzdelemre...” [2].

A kortárs érthetően elfogult véleménye után lássuk, hogyan vélekednek napjainkban Bársony János szülészprofesszorról:

„...A klinika épületegyütteséhez csatlakozó elkülönítő pavilon felépítésén (1906) és a röntgenlaboratórium felállításán, illetve 1910-től a méhnyakrákos betegek röntgensugaras kezelésén kívül nevéhez fűződik az is, hogy 1924-ben kezdeményezte – a magyar Sebésztársaság mintájára – a Magyar Nőorvosok Társaságának megalakítását. Szülész hivatásának színterét szinte templomnak tekintette, és ezt kívánta meg a klinika dolgozóitól is [...] tevékenységének központjában főleg a szülészeti kérdések álltak... Összesen mintegy félszáz (részben német nyelvű) közleményének témái között orvosetikai, szociálpolitikai kérdésekkel is találkozunk, az „Egyke” című dolgozatában pedig a hazai demográfiai helyzet alakulását ismerteti... Professzorsága alatt léptették életbe 1922-ben az új szigorlati rendet... Személyének és munkásságának elismertségét jelzi, hogy az 1922/23. tanévben a Pázmány Péter Egyetem rektorává választották... Emlékét a klinika második emeletén mellszobor is őrzi” [10].

Tetemét a Fiumei Úti Nemzeti Sírkertben helyezték örök nyugalomra. Az elődei emlékezetét tisztelettel őrző, Semmelweis 8. tanszéki utódja, Papp Zoltán professzor és munkatársai 2004-ben, amikor végigjárták és megkoszorúzták a Baross utcai Női Klinika korábbi igazgatóinak síremlékét, Bársony János márványsírját összetörve találták. Kezdeményezésére új, fehér márvány síremlék készült [11]. E tisztelet ellenére véleménye tanszéki elődjéről korrekt és elfogulatlan: „Bársony János megbecsült betegközpontú gyógyító és oktató tevékenysége és értékes klinikai-igazgatói ténykedése ellenére ideológiai félresodródása megbocsáthatatlan az utókor számára. Talán soha nem fogjuk megtudni, mi lehetett a magyarázata félresiklott gondolkodásának; ennek feltárása valószínűleg a jövő történetíróinak sem lesz már lehetséges” [12].

Igaz, nem nevelt nagy iskolát – utóda a Szegedről meghívott Tauffer-tanítvány Kubinyi Pál lett –, nem írt tankönyvet, bár 1903-ban ő volt a szerzője a „Magyar orvosi vademecum” számára a „Szülészet dióhéjban” című fejezetnek; pályafutását nem érzem szakmai szempontból sem ellentmondásosnak. S ha nem sorolható is

be a Szállási által említett „nagy vonulatba” [5], Semmelweis harmadik tanszéki utódjaként megérdemli az utókor tiszteletét.

S bátyjához, a vadásztörténeteivel Fekete István (1900–1970) íróknak utat törő Bársony Istvánhoz hasonlóan, aki két évvel élte túl öccsét, Bársony János szülészprofesszor alakja is visszatérni látszik a köztudatba. Többek közt a méltán híresebb bátyja „segítségével”. A 2020 októberében megjelent Bársony István-életrajzból tudtuk meg, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetem orvoskarán működő Csaba Bajtársi Egyesület medikusainak turisztaszakosztálya mint a Magyar Turista Egyesület „Medikusok Csoportja” 1934-ben bérbe vette a Királyháza-pusztán (Börzsöny) található menedékházat [13]. Az átalakított, felújított épületet 1936. május 17-én avatták fel mint „az MTE Medikusok dr. Bársony János menedékházat” [13: 234–235.].

Irodalom

- [1] Szondi L. Artur Biedl (1869–1933). [Biedl Artur (1869–1933.) Gyógyászat 1933; 73: 609. [Hungarian]
- [2] Tóth I. János Bársony 1860–1926. [Bársony János 1860–1926.] Orv Hetil. 1926; 70: 235. [Hungarian]
- [3] Lévy L. Professor János Bársony died. [Meghalt Bársony János professzor.] Gyógyászat 1926; 66: 244. [Hungarian]
- [4] Horváth M. Memorial speech for János Bársony. [Emlékeszéd Bársony János felett.] Gyógyászat 1926; 66: 335–336. [Hungarian]
- [5] Szállási Á. The curriculum of Professor János Bársony, the anatomy of mistakes. [Bársony János professzor pályafutása, a tévedések anatómiája.] Orv Hetil. 2003; 144: 1401–1404. [Hungarian]
- [6] Csiák Gy. Bard of grove. Life and works of István Bársony. [A pagony dalnoka. Bársony István élete és munkássága.] Bársony István Alapítvány, Székesfehérvár, 2006. [Hungarian]
- [7] Vörös L. Data about the social attitudes and social differentiations of the university medical profession during the Horthy-era. [Adatok a Horthy-korszak egyetemi orvoskarainak társadalomszemléletéről és társadalmi meghatározottságáról.] Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica. Budapest, 1965; 37: 243–290. [Hungarian]
- [8] Bársony E. From 1800 to the newest era. In: Baradlai J, Bársony E. (eds.) History of pharmacy in Hungary. Vol. II. [A magyarországi gyógyszerészet története. II. kötet, 1800-tól a legújabb időkig.] Magyarországi Gyógyszerészegyesület, Budapest, 1930. [Hungarian]
- [9] Balázs P. Healing for money and from calling. [Orvoslás pénzért és hivatástudatból.] Melánia Kiadó Kft., Budapest, 2002. [Hungarian]
- [10] Kápolnai I. János Bársony and Pál Kubinyi in the chair of Obstetric Department. In: Papp Z. (ed.) Past and present of the First Department of Obstetric and Gynecology of Semmelweis University Medical School. The volume in honour of the Baross Street building in Budapest. [Bársony János és Kubinyi Pál professzorok a klinika élén. In: Papp Z. (szerk.) Semmelweis Ignác klinikájának múltja és jelene. Jubileumi emlékkönyv a Baross utcai Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika építésének 100. évfordulójára.] Semmelweis Ignác Alapítvány, Budapest, 1996; pp. 69–73. [Hungarian]
- [11] Páger M. Pilgrimage into the history. [Zarándokút a történelemben.] Semmelweis Egyetem Újság 2005; 6/3: 11.
- [12] Papp Z. Communication via letter from 28 October, 2020. [Levélbeli közlés 2020. október 28-án.] [Hungarian]
- [13] István Bársony: „My cathedral.” On the hunting paths of Börzsöny. [Bársony István: „Az én nagytemplomom.” A Börzsöny vadászösvényein.] Puskás László, Vác, 2020. [Hungarian]

(Kiss László dr.,
SK-93 008 Csilizradvány 284., Szlovákia
e-mail: kiss.agi@panelnet.sk)

„De mortuis nihil, nisi bene.”
(A halottakról csak jót, vagy semmit.)